

BÚSKAPARRÁÐIÐ

KOMMUNAL ÚTJAVNING

apríl 2008

Búskaparráðið

Gunn Danielsen, cand. polit.

Jørn Astrup Hansen, cand. oecon

Rúna Hjelm, fiskivinnufrøðingur

Kaj Johannessen, cand. merc.

Zvonko Mrdalo, M. Sc. in Economics

Elisabeth Eldevig Olsen, fiskivinnufrøðingur

Durita Tausen, cand. scient. oecon.

Skrivari

Róar Akralíð, stud. polit.

Innleiðing

Í Føroyum búa 48.425, og landið er skipað í 34 kommunur. Í Tórshavnar kommunu búa 40 prosent av íbúgvunum, meðan einans 43 fólk búa í Fugloyar kommunu.

Tær mongu smáu kommunurnar forða fyri einum skilagóðum arbeiðsbýti millum land og kommunur. Flestu kommunurnar hava jú als ikki orku til at átaka sær ábyrgdina av vanligum kommunalimum uppgávum. Eisini er málsøkjabýtið millum land og kommunur í Føroyum heldur ógreitt.

Skilagott er at umhugsa, um tað yvirhøvur er neyðugt við kommunum í Føroyum, áðrenn ein fer undir at umskipa kommunurnar. Er brúk fyri einari tvey-streingjaðari myndugleikaskipan í einum samfelagi við einans 48.425 íbúgvum?

Nógvar orsøkir eru tó til at varðveita tær kommunalimum eindirnar. Ikki allar orsøkirnar hava búskaparfrøðiligar grundgevingar, men tær kunnu hóast alt vera uppá sítt pláss.

Búskaparráðið hevur ta áskoðan, at um haldast skal fast við at hava kommunalar eindir í Føroyum, mugu tær verða færri og størri. Eini 4-7 kommunalar eindir eru hóskandi. Við fleiri enn 7 eindum, verða tær minstu eindirnar óivað ov smáar til at røkja kommunalimum uppgávarnar effektivt. Við færri enn 4 kommunum er spurningurin, um tað ikki er betur, at bara at lata landið røkja allar almennar uppgávar.

Ein sammanlegging av kommunum eigur at verða framd við lóggávu. Tað hevur jú víst seg, at tað gongur alt ov striltið hjá kommununum at leggja saman sjálvboðið.

Tað er eyðsæð, at kommunurnar í Føroyum hava sera ymiskar fíggjarligar fyritleyritir. Stundum hevur verið roynt at bøtt um hetta við at flyta fyrisitingarligar eindir og almennar fyritleyritir frá miðøkinum til útjaðaran. Ikki verður hildið, at hetta er skilabesti hátturin at útjavna millum økini í landinum, tí ein ávísur samfelagsligur vælferðarmissur kann vera knýttur av at flyta stovnar og fyritleyritir við lóg.

Tá ið kommunurnar verða samanlagdar, eigur ein millumkommunal útjavningarskipan heldur at verðið sett á stovn. Tá verða pengar fluttir ístaðin fyri fyrisitingarligar eindir og almennar fyritøkur. Í frágreiðingini verður tískil greitt frá eini millumkommunalari útjavningarskipan, har misvág í kommunalum inntøkum og útreiðslutørvi verður útjavnað.

Frágreiðingin hevur einans til endamáls at vísa, hvussu ein millumkommunal útjavningarskipan virkar. Fyri at gera frágreiðingina lætta at lesa, er ein heldur einføld skipan lýst, men Búskaparráðið hevur eisini ta áskoðan, at ein føroysk útjavningarskipan eigur at vera lætt at skilja; ein skipan sum hóskar til føroysk viðurskifti.

Tórshavn, apríl 2008

Jørn Astrup Hansen
Formaður

Gunn Danielsen

Kaj Johannesen

/Róar Akralíð
skrivari

<u>Innihaldsvirlit</u>	s. 5
<u>1. Samandráttur og niðurstøða</u>	s. 6
<u>2 Kommunur</u>	s. 8
2.1. Hví kommunur?.....	s. 8
2.2. Eins møguleikar	s. 8
<u>3. Kommunal útjavning</u>	s. 11
3.1. Tveir hættir at útjavna.....	s. 12
3.2. Ein millumkommunal útjavningarskipan.....	s. 14
3.3. Ein blokkskipan.....	s. 18
<u>4. Kommunal útjavning í Føroyum</u>	s. 20
4.1. Hvør skipan er best?.....	s. 23
4.2. Treytir fyri einari útjavningarskipan	s. 24
<u>5. Eftirgerð av millumkommunalari útjavning í Føroyum</u>	s. 25
5.1. Eftirgerð.....	s. 26
5.2. Inntøkuútjavning.....	s. 26
5.3. Útreiðsluútjavning... ..	s. 27
<u>6. Atfinningar at einari millumkommunalari útjavning</u>	s. 31
<u>7. Bókmentaskrá</u>	s. 32
<u>8 Fylgiskjal</u>	s. 34
8.1. Fylgiskjal 1.....	s. 34

1. Samandráttur og niðurstøða

Føroyar hava eina tvístreingjaða myndugleikaskipan – landsmyndugleikar og kommunalar myndugleikar. Kommunalu myndugleikarnir veita ein stóran part av vælferðartænastunum og fylla nógv í almenna búskapinum, og mestur fara kommunurnar at fylla enn meira framyvir.

Inntøkur og útreiðslur eru ójavn býttar millum tær føroysku kommunurnar. Útrokningar vísa eitt nú, at íbúgvarnar á Streymoyinni høvdu eina miðalinntøku uppá 174.244 krónur, meðan íbúgvarnir á Sandoyinni bert høvdu eina miðalinntøku uppá 132.462 krónur í 2006.

Útreiðslurnar hjá kommununum eru millum annað tengdar at fólkabýtinum; lutfalsliga nógv børn elva til størri útreiðslur til barnaansing og fólkskúla, og lutfalsliga nógv eldri fólk elva til størri útreiðslur til eldraøkið. Tá ið hugt verður eftir fólkabýtinum sæst til dømis, at 12 prosent av íbúgvunum í Suðuroyinni vóru yvir 70 ár, meðan talið í Eysturoyinni var einans 10 prosent í 2006.

Kommunurnar á Streymoyinni fáa sostatt meira í kommunukassan enn kommunurnar á Sandoyinni, tá ið sama skattaprosent verður nýtt, meðan kommunurnar í Suðuroyinni hava størri útreiðslur til eldraøkið enn kommunurnar í Eysturoyinni. Hesin ójavnin millum kommunurnar í Føroyum ger tað, at kommunurnar hava ymiskar fortreytir at bjóða íbúgvunum tænarur. Kommunur við høgum inntøkum og lágum útreiðslum hava ráð til lutfalsliga lágt skattastøði og høgt tænarustøði, meðan minni hepnar kommunur mugu antin hava eitt lutfalsliga høgt skattastøði ella lágt tænarustøði.

Munurin millum kommunurnar elvir til ósamsvar í livistøðinum, og fara kommunurnar at fylla uppafur meira í almenna búskapinum, verður munurin enn størri. Neyðugt er við kommunalari útjavningarskipan, um tað skal bótast um hetta.

Búskaparráðið heldur, at landsins politikarar áttu at skipað eina millumkommunala útjavningarskipan, har kommunurnar rinda til hvør aðra innanhýsis og útjavna harvið útreiðslutørvin og inntøkurnar. Útjavningin eigur at vera stór, tess størri útjavning, tess javnari treytir. Ráðið mælir til eitt útjavningarstig áljóðandi umleið 90 prosent.

Inntøkuútjavningin er rættiliga greið í einari millumkommunalari útjavningarskipan, men útreiðsluútjavningin krevur meiri umhugsni. Neyðugt verður at áseta útreiðslutørvin í hvørjari

einstakari kommunu. Støða má takast til, hvørjar útreiðslur skulu við í útjavingina, eitt nú aldurs-treytaðar útreiðslur, sosialt treytaðar útreiðslur og landafrøðiliga treytaðar útreiðslur.

Búskaparráðið hevur ta sannføring, at ein einføld, kommunal útjavingarskipan hóskar best, og alneyðugt er at ansa eftir, at útreiðsluútjavingin ikki verður ov torskild. Skipanin missir kanska nakað av rættvísi, tá ið alt ikki verður tikið við í útreiðsluútrokningina, men tað er kostnaðurin fyri at hava eina greiða útjavingarskipan, sum bæði kommunustýri og veljarar hava lætt við at skilja.

Áðrenn ein millumkommunal útjavingarskipan verður sett á stovn, mugu kommunurnar tó skipast í størri eindir, tí tænastrnar eru ódýrari at framleiða, tá ið eindirnar eru størri. Harafrat eigur kommunalur landsstuðul at verða avtikin í mest møguligan mun, og greiða má fáast á málsøkjabýtið millum land og kommunur.

2. Kommunur

Í Føroyum hava vit eina tvístreingjaða myndugleikaskipan - landsmyndugleikar og kommunalar myndugleikar¹. Landsmyndugleikin hevði 3.840 milliúnir krónur í útreiðslum, meðan kommunalu myndugleikarnir høvdu 1.357 milliúnir krónur í útreiðslum í 2007². Kommunurnar eru sostatt týðningarmiklir leikarar á vælferðartænastuøkinum í Føroyum. 34 kommunalar eindir eru í Føroyum í løtuni, men fleiri samanleggingar kunnu væntast í framtíðini.

2.1. Hví kommunur?

Kommunur eru í flestu londum, og orsøkin er, at ein kommunal skipan hevur ávísar fyrimunir.

Avgerðir, sum hava ávirkan á tey lokalu viðurskiftini, verða tiknar av fólki, sum eru á staðnum (kommunustýrslimum). Hesi fólk hava stóra vitan um tey lokalu viðurskiftini, og harvið verða avgerðirnar tiknar á einum góðum grundarlagi. Harafrat kunnu bráðneyðugar avgerðir takast skjótari, tí lokali myndugleikin verður skjótari varugur við trupulleikar og bráðfeingistørv.

Fólk hava ymiskar áskoðanir um, hvussu høgt skatta- og tænaustøðið skal vera. Við kommunalum eindum, hava fólk móguleika at búseta seg í tí kommunu, sum svarar mest til teirra egnu áskoðan viðvíkjandi skatta- og tænaustøðinum. Tey, sum vilja hava eina dygga tænaustveiting til barnafamiljur, kunnu harvið til dømis velja eina kommunu við lutfalsligum góðum dagstovnum.

Ein kommunal skipan økir um trivnaðin í landinum. Flestu kommunur vilja jú fegnar hava fleiri íbúgvar at búseta seg í kommununi, og elvir hetta til eitt ynski hjá kommununum at syrgja fyri so góðum trivnaði sum gjørligt, tí um trivnaðurin í einari kommunu er góður, kann hugsast, at íbúgvarnir í øðrum kommunum byrja at flyta til hesa kommununa. Kommunur kunnu til dømis økja um trivnaðin við at brúka pengar uppá at gera tað tryggari hjá børnum, syrgja fyri fleiri barnagarðsplássum og økja um frítíðartilboðini.

2.2. Eins móguleikar

Tað er týðningarmikið, at kommunalu eindirnar hava nøkulunda somu móguleikar at veita tænaustur til sínar íbúgvar, tí annars verður livistøðið ymiskt kring landið. Tað er harvið neyðugt, at smærri

¹ Sosialu grunnarnir eru tó eisini eitt slag av almennum myndugleikum, men sæð verður burtur frá teimum her.

² kelda: Fíggjarmálaráðið GG: Útreiðslurnar eru korrigeradar fyri flytingum millum land og kommunur.

kommunalur eindir verða lagdar saman við aðrar kommunur, so at kommunalu eindirnar í Føroyum fáa eina ávísa stødd. Hetta tí tað krevst eitt ávíst fólkagrundarlag til at umsita summi málsøki effektivt, tí stórrakstrarfyrirminur eru galdandi. Til dømis vísa kanningar, at útreiðslurnar hjá tí einstaka kommunuíbúgvunum til fyrisiting eru fallandi, jú størri fólkatalið er í kommununi³.

At leggja saman í størri eindir í Føroyum fer tó ikki at geva kommununum júst somu móguleikar at veita tænastrur til sínar íbúgvur. Orsøkin er tann, at summar kommunur hava størri skattagrundarlag enn aðrar kommunur, tí íbúgvurnir í kommununi hava størri inntøku, og summar kommunur hava størri útreiðslutørv enn aðrar kommunur, eitt nú tí fólkabýtið er ójavnt í kommununum. Til dømis hava kommunur við lutfalsliga nógvum smábørnum størri útreiðslur til barnaansing. Munur á skattagrundarlagnum og/ella útreiðslutørvinum hjá kommununum elvir til ójavnt livistøði í landinum, og hetta kann elva til miðsavnan.

Fyri at lýsa hendan trupulleika gjøllari verður hugt eftir tveimum uppspunnum kommunum, Súluvíkar kommuna og Øskufjarðar kommuna. Kommunurnar eru eins á tann hátt, at báðar tvær hava 10.000 íbúgvur.

Í fyrsta døminum hava kommunurnar sama útreiðslutørv, men skattagrundarlagið í Súluvíkar kommunu er 2 milliardir krónur, meðan skattagrundarlagið í Øskufjarðar kommunu er á 1,5 milliardir krónum. Skattagrundarlagið er samlaða inntøkan hjá øllum íbúgvunum.

Um báðar kommunurnar hava sama skattaprocent, til dømis 20 procent, innkrevur kommunustýrið í Súluvíkar kommunu 400 milliónir krónur, meðan kommunustýrið í Øskufjarðar kommunu innkrevur 300 milliónir krónur. Sostatt hevur Súluvíkar kommuna 100 milliónir krónur meira at brúka uppá tænastrur enn Øskufjarðar kommunu, hóast tær hava sama skattaprocent. Tá ið útreiðslutørvurin er tann sami hjá báðum kommunum, kann Súluvíkar kommuna bjóða sínum íbúgvum eitt hægri tænastrustøði. Tað kann til dømis vera betri skúlabygningar ella betri umstøður fyri dagrøktina. Um Øskufjarðar kommuna roynir at fáa tað sama tænastrustøðið sum Súluvíkar kommuna, noyðist kommunan at innkrevja 100 milliónir aftrat frá sínum íbúgvum, og tað vil siga, at skattastøðið má hækka til 26,7 procent. Tað er ikki ringt at síggja, at ein íbúgvi í Øskufjarðar kommunu

³ kelda: Danska Búskaparráðið (2002)

hefur hug at flyta til Súluvíkar kommunu, tí har rindar hann tað sama í skatti, samstundis sum tænanastan er á einum hægri støði, ella rindar hann minni í skatti og fær ta somu tænanastuna.

Tað elvir eisini til ójavna millum kommunurnar báðar, um útreiðslutørvurin er ólíka. Latið okkum siga, at kommunurnar nú hava sama skattagrundarlagið uppá til dømis 2 milliardir krónur. Útreiðslutørvurin er størri hjá Øskufjarðar kommunu, tí kommunan hevur til dømis lutfalsliga nógv eldri fólk, sum hava tørv á eldrasambýlum. Útreiðslutørvurin hjá Øskufjarðar kommunu er 400 milliúnir krónur, meðan útreiðslutørvurin hjá Súluvíkar kommunu er 300 milliúnir krónur.

Um báðar kommunurnar aftur nú hava sama skattaprocentið uppá 20 prosent, innkrevja bæði kommunustýrini 400 milliúnir krónur. Sostatt hevur Øskufjarðar kommuna akkurat pening til útreiðslutørvin, meðan Súluvíkar kommuna hevur 100 milliúnir krónur meira at brúka uppá tænanastur. Súluvíkar kommuna kann sostatt bjóða sínum íbúgvum eitt hægri tænanastustøði. Um Øskufjarðar kommuna roynir at fáa tað sama tænanastustøðið sum Súluvíkar kommuna, so noyðist kommunan at innkrevja 100 milliúnir aftrat frá sínum íbúgvum, og tað vil siga, at skattastøðið má hækkast til 25 prosent. Sostatt er støðan tann sama sum í fyrra døminum. Tað lónar seg hjá einum íbúgva í Øskufjarðar kommuna at flyta til Súluvíkar kommunu, tí har rindar hann tað sama í skatti, samstundis sum tænanastan er á einum hægri støði, ella rindar hann minni í skatti og fær ta somu tænanastuna.

Hesin áhaldandi ójavnin millum kommunurnar kann bótast við at seta eina kommunala útjavningarskipan á stovn.

3. Kommunal útbjaving

Ein kommunal útbjavingarskipan inniber, at tær kommunur, sum hava eitt lutfalsliga lítið skatta-grundarlag fyri hvønn íbúgva og/ella lutfalsliga høgán útreiðslutørv fyri hvønn íbúgva, fáa eina peningaliga veiting. Hetta lyftir tær minni vælbjargaðu kommunurnar upp og elvir til eitt javnari livistøði í landinum. Fleiri fyrimunir eru eisini við einari kommunalari útbjavingarskipan. Hesir fyrimunir verða lýstir niðanfyr.

Við eini kommunalari útbjavingarskipan er lættari at samanbera skatta- og tænaustøðið hjá kommununum. Hetta kemst av, at ein kommunal útbjavingarskipan útbjavar munin í skatta-grundarlagnum og útreiðslutøðinum, so at allar kommunur hava at kalla átøkar fortreytir. Tað vil siga, at tá ið ein kommuna hevur eitt hægri skattaprosent enn ein onnur kommuna, so hevur tann kommunan allarhelst eisini eitt hægri tænaustøði. Ella um ein kommuna hevur eitt lægri skattaprosent, so hevur tann kommunan allarhelst eisini eitt lægri tænaustøði. Útbjavingin millum kommunurnar elvir sostatt til eina javnari kapping millum kommunurnar um íbúgvvarnar í landinum, tí nú kann ein kommuna ikki longur eins væl hava bæði eitt lutfalsliga lágt skattastøði og lutfalsliga høgt tænaustøði.

Ein kommunal útbjavingarskipan minkar um sveiggj í inntøkunum hjá kommununum, tá ið búskaparsveiggini raka kommunurnar ymiskt. Ein kommuna sum verður rakt hart av einari niðurgongd vil jú fáa eitt minni skattagrundarlag, og tískil møguliga fáa pening ígjøgnum kommunalu útbjavingarskipanina. Hetta minkar um niðurgongdina í kommunalu inntøkunum. Eitt dømi kann vera ein stoytur, sum fær fiskaprísir at minka. Ein slíkur stoytur rakar eina kommunu við nógvari fiskivinnu meinari, enn eina kommunu, sum hevur minni fiskivinnu.

Uttan eina kommunala útbjavingarskipan er livistøðið ójavnari í landinum, og hetta økir um frá- og tilflytingina í landinum. Úrslitið er, sum áður nevnt, miðsavnan. Ein kommunal útbjavingarskipan vil sostatt møguliga minka um miðsavningina í einum landi⁴. Miðsavnan hevur sjálvsagt eisini aðrar orsøkir, ið ein kommunal útbjavingarskipan ikki hevur ávirkan á - til dømis arbeiðsmøguleikar.

Ein annar fyrimunur er, at tað ikki longur verður neyðugt at flyta almennar stovnar fyri at bøta um niðurgongdina í einari kommunu ella einum øki, tí við einari kommunalari útbjavingarskipan verður

⁴ kelda: Jakob Roland Munch (2002)

peningur fluttur í staðin. Flyting av almennum stovnum kann jú vera atvoldin til samfelagsligan vælferðarmiss, eitt nú má tað almenna møguliga læra nýggj starvsfólk upp, og tískil verður tænanast ikki nøktandi eitt skifti. Vert er tó at leggja sær í geyma, at almennir stovnar eisini verða fluttir fyri at fáa fólk at støðast uttanfyri miðstaðin.

3.1. Tveir hættir at útjavna

Í høvuðsheitum eru tveir hættir at útjavna millum kommunurnar - ein millumkommunal útjavningarskipan og ein blokkskipan. Hesar skipanir kunnu sjálvandi eisini samantvinnast, soleiðis at bæði ein millumkommunal útjavningarskipan og ein blokkskipan verða nýttar í senn.

Í einari millumkommunalari útjavningarskipan verður útjavnað beinleiðis millum kommunurnar. Í skipanini verður hugt at skattagrundarlagnum og útreiðslutørvinum hvør í sínum lagi. Skattagrundarlagið fyri hvønn íbúgva verður funnið í kommununum, og síðani flyta tær kommunur, sum hava eitt miðalskattagrundarlag, ið er hægri enn miðal í landinum, til tær kommunur, sum hava eitt lægri miðalskattagrundarlag enn miðal.

Útjavningin fyri útreiðslurnar fer fram á tann hátt, at útreiðslutørvurin fyri hvønn íbúgva í landinum verður funnin, og síðani flyta tær kommunur, sum hava ein útreiðslutørv, ið er lægri enn miðal í landinum, til tær kommunur, sum hava ein útreiðslutørv, ið er hægri enn miðal. Sostatt kann ein kommuna bæði móttaka og rinda í skipanini. Tann millumkommunala útjavningarskipanin kann tó verða skrúvað øðrvísi saman, til dømis kann ein hava eina nettoútjavningarskipan, sum hyggur eftir skattagrundarlagi og útreiðslutørvi samstundis.

Í einari blokkskipan letur landið pening til kommunurnar. Tá verður hugt eftir skattagrundarlagnum og útreiðslutørvinum samstundis, soleiðis at tær kommunur, sum eru verri fyri enn miðalkommunan viðvíkjandi skattagrundarlagi og útreiðslutørvi, fáa pening úr blokkgrunninum. Blokkskipanin kann sjálvandi eisini verða skrúvað øðrvísi saman, til dømis kann ein hava eina tvístreingjaða blokkskipan, har hugt verður eftir skattagrundarlagnum og útreiðslutørvinum hvør sær.

Grundleggjandi munurin millum hesar báðar skipanir er sostatt, at við einari millumkommunalari útjavningarskipan rinda tær vælbjargaðu kommunurnar til tær minni vælbjargaðu kommunurnar,

meðan við einari blokkskipan rindar landið til tær minni vælbjargaðu kommunurnar. Tær vælbjargaðu kommunurnar verða altso ekki beinleiðis ávirkaðar við einari blokkskipan⁵. Útrokningarhátturinn, fyri hvussu nógv skal útjavnast, er tó eins í báðum skipanum.

Í útjavningin fyri skattagrundarlagnum verða inntøkutølini hjá íbúgvunum brúkt í útrokningini. Tað er sostatt bara at fáa hesi tøl til vega frá skattamyndugleikanum, og so ber til at rokna miðalskattagrundarlagstøl út. Útjavningin av munum í útreiðslutørvinum er nakað øðrvísi. Tá er neyðugt at áseta útreiðslutørvin í kommununum. Ein noyðist sostatt at finna fram til og semjast um, hvørjir faktorar, sum ávirka útreiðslurnar hjá kommunum, eiga at takast við í útjavningina. Tað kann til dømis vera aldurstreytaðar útreiðslur, sosialt treytaðar útreiðslur og landafrøðiligar útreiðslur.

Óansæð hvør skipan verður vald, skal støða takast til, hvussu umfatandi útjavningin skal vera. Tað er sjálvandi ynskiligt, at útjavningin verður so stór sum gjørligt, tí jú størri útjavning, tess javnari treytir hava kommunurnar. 100 prosent útjavning er tó ikki so heppin, tí endin kann verða, at eitt kommunustýri ikki fær nakra eykainntøku, tá ið skattagrundarlagið verður størri, tí øll eykainntøkan verður goldin til útjavningarskipanina. Ein móttakandi kommuna kann eisini enda við at missa pening, tá ið skattagrundarlagið verður størri, tí niðurskurðurin í veitingini frá útjavningarskipanini er størri. Hetta er heldur órættvíst.

Tað er sjálvandi ein politiskur spurningur, hvussu stór útjavningin skal vera, men um ein kommunal útjavningarskipan skal hava nakra ávirkan, má útjavningarstigið ikki vera ov lítið. Búskaparráðið mælir til eitt útjavningarstig áljóðandi umleið 90 prosent.

Viðmerkjast skal, at eitt útjavningarprosent áljóðandi 90 prosentum kann eisini føra við sær, at ein kommuna onga inntøku fær frá einum øktum skattagrundarlagi. Orsøkin er, at ein kommuna kann hava eitt skattaprocent, ið er lægri enn 90 prosent av útroknaða kommunala miðalskattinum. Tó kann staðfestast, at ein slík kommuna má vera lutfalsliga væl fyri, og haraftrat hevur kommunan møguleika at økja sítt skattaprocent.

Í hesum sambandi kann nevast, at tað ber til at seta eitt útjavningarloft á, soleiðis at ein kommuna kann aldrin rinda meira enn ein ávísan prosentpart av inntøkuframgongdina. Um loftið verður sett

⁵ Íbúgvarnir í teimum vælbjargaðu kommunurnar verða sjálvandi óbeinleiðis ávirkaðir, tí ein blokkskipan elvir til eitt hægri landsskattastøði.

til dæmis á 95 prosent, merkir það, at ein kommuna rindar hægst 95 prosent av einari inntøkuframgongd til útbjavingarskipanina.

3.2. Ein millumkommunal útbjavingarskipan

Í eini millumkommunalari útbjavingarskipan rinda, sum áður skrivað, tær vælbjargaðu kommunurnar til tær minni vælbjargaðu kommunurnar.

Hugt verður eftir Hórisvíkar kommunu og Blávíkar kommunu í landinum Grønøygjar fyri at lýsa hetta. Grønøygjar hava fleiri kommunur, og har búgva 100.000 íbúgvar. Samlaða skatta-grundarlagið í landinum er 15 milliardir krónur, og það gevur sostatt eitt miðalskattagrundarlag fyri hvønn íbúgva uppá 150.000 krónur. Fíggjarmálaráðið í landinum hevur roknað út, at útreiðslutørvurin hjá kommununum er 3 milliardir krónur. Kommunali miðalskatturin, sum er givin sum samlaðu inntøkurnar hjá øllum kommunum býtt við samlaða skattagrundarlagnum, er 22 prosent.

Fyrst verður hugt eftir Hórisvíkar kommunu. Har eru 11.000 íbúgvar. Skattagrundarlagið í kommununi er 1,5 milliardir krónur, meðan útreiðslutørvurin hjá kommununi er útroknaður av Fíggjarmálaráðnum til at vera 400 milliónir krónur. Upphæddin fyri inntøku- og útreiðslu-

Talva 1. Inntøkuútbjavingin hjá Hórisvíkar kommunu

A. Skattagrundarlag hjá Hórisvík, mió.kr.:	1.500
Á. Íbúgvatal í Hórisvík:	11.000
B. Miðalskattagrundarlag í Hórisvík, kr. (A/Á):	136.364
D. Miðalskattagrundarlag í landinum, kr.:	150.000
Ð. Inntøkuútbjavingarstig, %:	90
E. Standardskattagrundarlag, mió.kr. (Á*D):	1.650
F. Inntøkuútbjavingargrundarlag, mió. kr. (E-A)*Ð:	135
G. Kommunalur miðalskattur, %:	22
H. Upphædd frá inntøkuútbjavingini, mió. kr. (F*G):	<u>30</u>

úttjavnina verður funnin. Inntøkuúttjavnin verður roknað út í talvu 1, meðan útreiðsluúttjavnin verður roknað út í talvu 2. Eitt úttjavnarstig uppá 90 prosent verður brúkt.

Talva 2. Útreiðsluúttjavnin hjá Hórisvíkar kommunu	
A. Útreiðslutørvur hjá Hórisvík, mió. kr.:	400
Á. Íbúgvatal í Hórisvík:	11.000
B. Miðalútreiðslutørvur hjá Hórisvík, kr. (A/Á):	36.364
D. Samlaður kommunalur útreiðslutørvur, mió. kr.:	3.000
Ð. Íbúgvatal í landinum:	100.000
E. Miðalútreiðslutørvur, kr. (D/Ð):	30.000
F. Útreiðsluúttjavnarstig, %:	90
G. Millumrokning, mió. kr. (Á*E):	330
H. Útreiðsluúttjavnargrundarlag, mió. kr. (A-G):	70
I. Upphædd frá útreiðsluúttjavnini, mió. kr. (H*F):	<u>63</u>

Hetta merkir, at Hórisvíkar kommuna fær 30 milliúnir krónur frá inntøkuúttjavnini, tí skatta-grundarlagið í kommununi er lægri enn miðal; og samstundis fær Hórisvíkar kommuna 63 milliúnir krónur ígjøgnum útreiðsluúttjavnina, tí útreiðslutørvurin er hægri enn miðal. Tað endar sostatt við, at Hórisvíkar kommuna fær tilsamans 93 milliúnir krónur ígjøgnum millumkommunala úttjavnarskipanina. Hesir pengar koma frá kommunum sum skulu rinda til skipanina.

Síðani verður hugt eftir Blávíkar kommunu. Har eru 9.000 íbúgvur. Skattagrundarlagið í kommununi er 1,8 milliardir krónur, meðan útreiðslutørvurin hjá kommununi er útroknaður til at vera 350 milliúnir krónur. Upphæddin fyri inntøku- og útreiðsluúttjavnina verður funnin.

Inntøkuútgjafningin verður roknað út í talvu 3, meðan útreiðsluútgjafningin verður roknað út í talvu 4. Eitt útgjafningarstig uppá 90 prosent verður brúkt.

<u>Talva 3. Inntøkuútgjafningin hjá Blávíkar kommunu</u>	
A. Skattagrundarlág hjá Blávík, mió.kr.:	1.800
Á. Íbúgvatal í Blávík:	9.000
B. Miðalskattagrundarlág í Blávík, kr. (A/Á):	200.000
D. Miðalskattagrundarlág í landinum, kr.:	150.000
Đ. Inntøkuútgjafningarstig, %:	90
E. Standardskattagrundarlág, mió. kr. (Á*Đ):	1.350
F. Inntøkuútgjafningargrundarlág, mió. kr. (E-A)*Đ:	- 405
G. Kommunalur miðalskattur, %:	22
H. Upphædd frá inntøkuútgjafningini, mió. kr. (F*G):	<u>- 89</u>

<u>Talva 4. Útreiðsluútgjafningin hjá Blávíkar kommunu</u>	
A. Útreiðslutørvur hjá Blávík, mió. kr.:	350
Á. Íbúgvatal í Blávík:	9.000
B. Miðalútreiðslutørvur hjá Blávík, kr. (A/Á):	38.889
D. Samlaður kommunalur útreiðslutørvur, mió. kr.:	3.000
Đ. Íbúgvatal í landinum:	100.000
E. Miðalútreiðslutørvur, kr. (D/Đ):	30.000
F. Útreiðsluútgjafningarstig, %:	90
G. Millumrokning, mió. kr. (Á*E):	270
H. Útreiðsluútgjafningargrundarlág, mió. kr. (A-G):	80
I. Upphædd frá útreiðsluútgjafningini, mió. kr. H*F:	<u>72</u>

Hetta merkir, at Blávíkar kommuna skal rinda 89 milliónir krónur til inntøkuútgjafningina, tí skattagrundarlagið í kommununi er hægri enn miðal. Blávíkar kommuna hevur tó ein útreiðslutørv, ið er hægri enn miðal, og tískil fær kommunan 72 milliónir krónur frá útreiðsluútgjafningini. Tað endar harvið við, at Blávíkar kommuna rindar 17 milliónir krónur netto til millumkommunala útgjafningarskipanina.

Viðmerkjast skal, at um Blávíkar kommuna hevði fingið meira frá útreiðsluútgjafningini, hevði kommunan móguliga samanumtikið fingið pening úr skipanini. Sostatt ber væl til, at ein kommuna við einum skattagrundarlagi hægri enn miðal fær pening úr millumkommunala útgjafningarskipaninini, tí móguliga er útreiðslutørvurin væl hægri enn miðal í landinum - júst sum ein kommuna við einum minni skattagrundarlagi enn miðal í landinum, kann enda við at rinda til millumkommunala útgjafningarskipanina.

Tá ið ein millumkommunal útgjafningarskipan verður sett í gildi, hevur hon ávirkan á skatta- og tænaustøðið í kommunum; bæði hjá teimum sum rinda til skipanina, og hjá teimum sum fáa úr skipanini. Tær kommunur, sum skulu rinda, verða jú noyddar at lata ein part av teirra inntøkum til útgjafningarskipanina. Um hesar kommunur sostatt vilja halda tað sama skattastøðið, mugu tær lækka tænaustøðið; meðan tær mugu hækka skattastøðið, um sama tænaustøðið skal varðveitast.

Tær kommunur, sum fáa úr skipanini, fáa lagt aftrat teirra inntøku, so hesar kunnu antin lækka skattastøðið og halda tað sama tænaustøðið; ella kunnu tær hækka tænaustøðið og halda tað sama skattastøðið.

Í báðum førum ber til at siga, at íbúgvarnir í vælbjargaðu kommununum fara at rinda meira, antin beinleiðis ígjøgnum skattahækkan ella óbeinleiðis við at fáa minni tænaustu fyri sínar skattakrónur. Íbúgvarnir í teimum minni vælbjargaðu kommununum fara hinvegin at rinda minni, antin beinleiðis ígjøgnum skattalækkan ella óbeinleiðis við at fáa meiri tænaustu fyri sínar skattakrónur. Hetta er, sum tað eigur at vera, tí ein kommuna, sum til dømis endar við at rinda, hevur jú antin havt eitt lutfalsliga lágt skattatryst ella lutfalsliga høgt tænaustøði samanborið við aðrar kommunur.

3.3. Ein blokkskipan

Í einari blokkskipan letur landið pening til tær kommunurnar, sum eru verri fyri enn miðalkommunan í landinum.

Aftur verður hugt eftir landinum Grønoyggjar fyri at geva eina lýsing. Hesuferð verður hugt eftir kommununi Tránoyri. Sum áður skrivað bógva 100.000 íbúgvar í Grønoyggjum. Samlaða

Talva 5. Blokkveiting hjá Tránoyrrar kommunu

A. Skattagrundarlæg á Tránoyri, mió.kr.:	1.600
Á. Íbúgvatal í kommununi:	10.000
B. Miðalskattagrundarlæg á Tránoyri, kr. (A/Á):	160.000
D. Miðalskattagrundarlæg í landinum, kr.:	150.000
Ð. Standardskattagrundarlæg, mió. kr. (Á*D):	1.500
E. Inntøkuúttjavnargrundarlæg, mió. kr. (Ð-A):	- 100
F. Kommunalur miðalskattur, %:	22
G. Upphædd frá inntøkuúttjavningsini, kr. (E*F):	- 22
H. Útreiðslutørvur á Tránoyri, mió. kr.:	350
I. Miðalútreiðslutørvur á Tránoyri, kr. (H/Á):	35.000
Í. Samlaður kommunalur útreiðslutørvur, mió. kr. :	3.000
J. Íbúgvatal í landinum:	100.000
K. Miðalútreiðslutørvur, kr. (Í/J):	30.000
L. Millumrokning, mió. kr. (Á*K):	300
M. Útreiðsluúttjavnargrundarlæg, mió. kr. (H-L):	50
N. Úttjavningsstig, %:	90
O. Úrslit, mió. kr. (G+M)*N:	<u>25</u>

skattagrundarlagið í landinum er 15 milliáridir krónur, og tað gevrur sostatt eitt miðalskatta-
grundarlag uppá 150.000 krónur. Samlaði kommunali útreiðslutørvurin er 3 milliáridir krónur.
Kommunali miðalskatturin er 22 prosent.

Tránoyrrar kommuna hevur 10.000 íbúgvur. Skattagrundarlagið í kommununi er 1,6 milliáridir
krónur, meðan útreiðslutørvurin hjá kommununi er útroknaðar til at vera 350 milliúnir krónur.
Blokkeveitingarupphæddin verður funnin í talvu 5. Eitt útjavningarstig uppá 90 prosent verður brúkt.

Talva 5 vísir, at Tránoyrrar kommuna fær 25 milliúnir krónur frá blokkskipanini. Skattagrundarlagið
í kommununi er hægri enn miðal, men útreiðslutørvurin er eisini hægri enn miðal. Tað endar sostatt
við, at landið veitir kommununi pening.

4. Kommunal útjavning í Føroyum

Føroyar er tað einasta av norðanlondunum, sum ikki hevur eina kommunala útjavningarskipan. Tað verður tí kannað, um tað yvirhøvur er brúk fyri einari kommunalari útjavningarskipan í Føroyum. Hugt verður eftir seks samanpentaðum stórkommunum, Suðuroyar kommunu, Sandoyar kommunu, Streymoyar kommunu, Vága kommunu, Eysturoyar kommunu og Norðoya kommunu fyri at svara uppá spurningin.

Hetta ger fyrst og fremst frágreiðingina lættari at lesa, tí færri tøl verða at halda skil uppá. Hetta kann kortini hugsast at verða meira ella minni í tráð við framtíðar-støðuna á kommunaløkinum, sum allarhelst fer at enda við stórum kommunum. Nevnast skal, at hetta als ikki skal síggjast sum eitt uppskot frá Búskaparráðnum til eitt framtíðar kommunubýti í Føroyum. Ráðið hevur einans býtt tær seks stórkommunurnar eftir landafrøðini.

Skattagrundarlagaðstølini, sum verða brúkt, eru verulig tøl; sostatt verður skattagrundarlagað hjá Skopunar, Sands, Skálavíkar og Húsavíkar kommunu lagt saman, og harvið fæst skattagrundarlagað hjá tí samanpentaðu Sandoyar kommunu til vega. Í Føroyum dúva kommunurnar tó ikki einans uppá inntøkuskatt, tí tær fíggja eisini sítt virksema við partafelagsskatti og tænastrugjöldum. Neyðugt

Talva 6. Skattagrundarlagað, íbúgvatal og miðalskattagrundarlagað, 2006

	skattagrundarlagað	íbúgvatal*	miðalskattagrundarlagað
	kr.		kr./íbúgv
<i>Norðoyggjar</i>	892.546.953	5.989	149.031
<i>Eysturoy</i>	1.646.389.996	10.731	153.424
<i>Streymoy</i>	3.858.814.027	22.146	174.244
<i>Vágar</i>	436.848.551	2.932	148.993
<i>Sandoy</i>	191.010.056	1.442	132.462
<i>Suðuroy</i>	710.408.145	4.943	143.720
Tilsamans	7.736.017.728	48.183	160.555

kelda: TAKS og Hagstova Føroya

* íbúgvatalið er fyri 1. januar 2006

er at rokna partafelagsskattin við í einari kommunala útjavning, tí summar kommunur hava fleiri fyrirøkur enn aðrar⁶ - útrökningin fyri Føroyar verður sostatt ikki heilt sum í dømunum, har eingin

⁶ Kommunurnar fáa 38 prosent av partafelagsskattinum frá teimum fyrirøkum, sum eru heimahoyrandi í kommununi. Harumframt rinda fyrirøkur, sum hava atvinnu í einari aðrari kommunu, til hesa kommunu í mun til virksema. Lógin ásetir tó, at peningastovnar, tryggingarfyrirøkur, telesamskiftisfyrirøkur, oljusølufyrirøkur og teir vinnurekandi grunnarnir, Framtaksgrunnur Føroya og Fíggjargrunnurin frá 1992, gjalda til allar kommunur í mun til fólkatalið.

partafelagsskattur var til staðar. Tænastugjöldini eiga tó ikki at verða tikin við, tí gjöldini eru bert ein óbeinleiðis kommunalur skattur, og tað verður longu útjavnað eftir skattagrundarlagnum.

Í talvu 6 síggjast tøl fyri stórkommunurnar. Skattagrundarlagið, íbúgvatalið og miðalskattagrundarlagið eru víst í talvuni. Tað eru miðalskattagrundarlagið, sum er viðkomandi fyri eina inntøkuúttjavningarskipan. Stórur munur er á miðalskattagrundarlagnum hjá stórkommununum; tað merkir so sjálvandi eisini, at har er stórur munur á miðalskattagrundarlagnum hjá núverandi kommunum. Til dømis hevur Streymoyar kommuna eitt miðalskattagrundarlag, sum er 13.689 krónur hægri enn miðalskattagrundarlagið í landinum, meðan Sandoyar kommuna hevur eitt miðalskattagrundarlag, sum er 28.093 krónur lægri.

Í talvu 7 eru tøl fyri partafelagsskattin, íbúgvatalið og miðalpartafelagsskattin. Tað sæst, at har er eisini munur á miðalpartafelagsskattinum hjá kommununum. Streymoyar kommuna hevur ein miðalpartafelagsskatt á 2.517 krónur, meðan Vága kommuna hevur einans ein miðalpartafelagsskatt á 1.472 krónur.

Talva 7. Partafelagsskattur, íbúgvatal og miðalpartafelagsskattur, 2006

	partafelagsskattur kr.	íbúgvatal*	miðalpartafelagsskattur kr./íbúgva
Norðoyggjar	9.815.940	5.989	1.639
Eysturoy	22.838.872	10.731	2.128
Streymoy	55.748.063	22.146	2.517
Vágar	4.316.111	2.932	1.472
Sandoy	2.547.008	1.442	1.766
Suðuroy	7.720.298	4.943	1.562
Tilsamans	102.986.292	48.183	2.137

kelda: TAKS og Hagstova Føroya

* íbúgvatalið er fyri 1. januar 2006

Kommunurnar hava fulla ella partvísa ábyrgd av barnaansingarøkinum, fólkaskúlanum og eldraøkinum. Útreiðslutørvurin eru sostatt í stóran mun tengdar at fólkabýtinum, og tí er nokk at hyggja eftir fólkabýtinum í stórkommununum, tá ið metast skal um tørvin á útreiðsluúttjavning. Tað

nýtist sostatt ikki í hesum umfari at verða hugt eftir til dømis sosialt og landafrøðiliga treytaðum útreiðslutørvi, tó at tað sjálvandi ikki hevði bilað.

Í talvu 8 sæst fólkabýtið í stórkommununum, har bólkarnir eru settir upp eftir talinum av teimum, ið eru í barnaansingaraldri, fólkaskúlaaldri ella eldri enn 70 ár. Orsøkin, at tað einans verður hugt eftir fólki, ið eru eldri enn 70 ár, er, at fólk yngri enn 70 ár nærum ikki brúka kommunalu eldratilboðini sambært hagtølum frá Nærverkinum. Møguliga var tó kanska rættari at býtt eldri enn 70 ár í fleiri aldursbólkar, tí jú eldri fólk verða, jú meira eftirspyrja tey kommunalu eldratilboðunum.

Tað sæst, at Vága kommuna hevur lutfalsliga nógv børn í barnaansingararaldri, meðan Suðuroyar kommuna hevur lutfalsliga fá. Eysturoyar kommuna hevur lutfalsliga nógv børn í fólkaskúlaaldri, meðan Norðoyggjar og Vága kommuna hava lutfalsliga fá. Hjá teimum eldru bólkunum hevur Sandoyggjin lutfalsliga nógv eldri fólk, meðan Streymoyggjin hevur fá eldri fólk. Fólkabýtið er altso sera ólíkt í teimum seks stórkommununum.

Talva 8. Prosentvísa fólkabýtið tann 1. januar 2006

	0-6 ár	7-16 ár	17-69 ár	70+ ár
<i>Norðoyggjar</i>	10,6	14,4	64,2	10,8
<i>Eysturoy</i>	10,2	16,7	63,2	9,8
<i>Streymoy</i>	10,7	16,4	64,5	8,4
<i>Vágar</i>	11,3	14,4	62,0	12,3
<i>Sandoy</i>	8,7	15,5	62,2	13,6
<i>Suðuroy</i>	8,0	14,7	65,4	11,9
Alt landið	10,3	15,9	64,0	9,8

kelda: Hagstova Føroya

Útbygging av útreiðsluútgjaldningini

Til ber eisini at hyggja eftir sosialt og landafrøðiliga treytaðum útreiðslum hjá kommunum og útgjaldna eftir teimum. Til dømis kundi ein tikið talið av heimleysum og einligum yvir 65 ár við í kommunalu útgjaldningina; hetta eru sosialt treytaðar útreiðslur. Heimleys eru jú ein byrða fyri kommununa, og mangan hava einlig yvir 65 ár tørv á hjálp frá kommunalari síðu fram um javnaldrar, sum hava hjúnarfelaga. Ein landafrøðiliga treytað útreiðsla kundi eitt nú verið tann, at smærri oyggjar hava størri útreiðslur fyri hvønn skúlanæming vegna lágt barnatal á smáoyggjum.

Staðfestast kann, at kommunurnar í Føroyum eru sera ólíkar viðvíkjandi skattagrundarlagi, partafelagsskatti og útreiðslutørvi. Grundarlag er sostatt fyri einari kommunalari útgjaldningarskipan í Føroyum.

4.1. Hvør skipan er best?

Endamálið, við at seta eina kommunala útgjaldningarskipan á stovn, er fyrst og fremst at fáa eitt javnari livistøði í landinum. Tá ið hetta verður havt í minni, má staðfestast, at ein millumkommunal útgjaldningarskipan hóskar betur enn blokkskipanin. Tá rinda jú tær ríku kommunurnar til tær fátæku kommunurnar, meðan ein blokkskipan einans lyftir tær fátæku kommunurnar upp til eitt miðal. Tað verður sostatt framhaldandi ein stórur munur millum kommunurnar aftan á útgjaldningina frá eini blokkskipan, og harvið verður livistøðið framhaldandi ójavn í landinum. Búskaparráðið mælir sostatt til, at ein millumkommunal útgjaldningarskipan verður sett í gildi við umleið 90 prosent útgjaldning.

Fyrimunirnir, ið lýstir vórðu á síðu 12-13, eru harumframt størri við eini millumkommunalari útgjaldningarskipan við høgum útgjaldningarsstigi; tá ber jú meira ella minni til at samanbera skatta- og tænaustøðið hjá kommununum til fulnar, miðsavnin verður veikari og rákið, at flyta almennar stovnar fyri at bóta um eina niðurgongd, verður minni.

4.2. Treytir fyri einari útjavningarskipan

Búskaparráðið hevur ta áskoðan, at fortreytin fyri einari kommunalari útjavningarskipan er, at kommunalu eindirnar verða størri, soleiðis at einans áleið 4-7 kommunalar eindir verða í Føroyum. Tað er jú eyðsæð, sum áður varð nevnt, at kommunurnar mugu hava eitt ávíst fólkkatal fyri at kunna bjóða summar tænastr so ódýrt sum møguligt.

Ein onnur treyt er, at eitt greiðari býti av málsøkjunum millum land og kommunur verður fingið í lag. Í dag er tað jú heldur ógreitt, hvør umsitur ávís málsøki. Eitt dømi er eldraøkið. Ellis- og røktarheim eru ein landsuppgáva, har landið rindar allan rakstur. Tó hava landið og kommunurnar í felag seinastu árinum bygt ellis- og røktarheim. Samstundis eru eisini eldrasambýli bygd seinnu árinum; hesi eru smærri eindir enn ellis- og røktarheimini. Har rinda kommunurnar saman við búfólkunum allan rakstur uttan lönirnar til starvsfólkini, sum landið rindar fyri. Tó rinda kommunurnar lönina til náttarvakt. Hetta er rættiliga fløkjasligt.

Skal ein kommunal útjavningarskipan setast í verk, má ein treyt vera, at útjavningin er til at skilja hjá kommunustýrslimum og ikki minst hjá veljarunum, sum skulu taka undir við skipanini. Torgreitt málsøkjabýti millum land og kommunur ger tað torførari hjá kommunustýrslimum og veljarum at meta um útjavningina, og hetta kann elva til líttla undirtøku fyri skipanini.

Leggjast kann aftrat, at tá ið kommunalu eindirnar verða størri og harvið fíggjarliga betri fyri at átaka sær tung málsøki, og ein millumkommunal útjavningarskipan fæst til vega, sum hjálpir teimum minni vælbjargaðu kommununum, átti als ikki at verið neyðugt við fløkjasliga málsøkjabýtinum. Tá átti ein eisini at sloppið undan stóran part av kommunalu stuðulsskipanunum hjá landinum, sum eru galdandi í dag.

5. Eftirgerð av millumkommunalari útjavning í Føroyum

Hugt verður eftir, hvat møguliga úrslitið verður, um ein útjavningarskipan verður sett á stovn. Ein eftirgerð verður tískil framd av einari millumkommunalari útjavningarskipan við einari 90 prosent útjavning. Tær seks stórkommunurnar, ið áður vórðu nevndar, verða aftur brúktar. Tølini fyri skattagrundarlagið og partafelagsskattin eru tøl frá TAKS fyri 2006.

Útreiðsluútjavningin tekur í eftirgerðini einans hædd fyri aldurstreytaðum útreiðslum; tað verður sostatt bert hugt eftir kommunala fólkabýtinum í 2006 fyri at meta um útreiðslutørvin. Eindarkostnaðarstöðið, útreiðslan fyri eitt fólk í einum ávísum aldursbólki, er mett av Búskaparráðnum. Kommunali miðalskatturin varð funnin við at býta samlaðu inntøkurnar hjá kommununum minus inntøkurnar frá landsstuðli og partafelagsskatti við samlaða skattagrundarlagnum (sí fylgiskjal 1 fyri útrokning av føroyska kommunala miðalskattinum). Í 2006 var kommunali miðalskatturin 17,0 prosent⁷.

Skattafrádrátturin hjá fiskimonnum

Fiskimenn hava skattaserskipan í Føroyum; teir hava ein frádrátt uppá 14 prosent av 470.000 krónum. Hetta ávirkar sjálvandi kommunalu inntøkurnar, og tær kommunur, sum hava lutfalsliga nógvar fiskimenn, eru verst raktar. Tann kommunala útjavningin tekur tó ikki hædd fyri hesum, tí hon tekur støði í skattagrundarlagnum, og harvið verða tær kommunur, sum eru raktar, ikki kompenseraðar. Hetta man tó vera í lagi, tí eingin samsýning er í lötuni til tær kommunur, sum eru raktar av fiskimannafrádráttinum, og tískil metti væl landið, tá ið frádrátturin varð settur í gildi á sinni, at óneyðugt var við serligum fyriliti í hesum sambandi.

⁷ kelda: TAKS og Fíggjarmálaráðið.

5.1. Eftirgerð

Ein eftirgerð verður sett upp. Fyrst verður hugt eftir inntøkuútgjavnunum í stórkommununum, og síðani verður hugt eftir útreiðsluútgjavnunum.

5.2. Inntøkuútgjavnun

Upphæddin, sum hvør kommuna skal rinda ella móttaka, er funnin við at leggja úrslitið frá skattagrundarlagsútgjavnunum saman við úrslitinum frá partafelagsinntøkuútgjavnunum.

Upphæddin frá skattagrundarlagsútgjavnunum er funnin við at trekkja kommunala miðalskattagrundarlagið frá miðalskattagrundarlagnum í landinum og síðani falda við íbúgvatalinum í stórkommununi og útgjavnarstiginum. Til síðst verður faldað við kommunala miðalskattinum.

Úrslitini av skattagrundarlagsútgjavnunum síggjast í talvu 9. Tað sæst, at Streymoyar kommuna hevði verið tann einasta kommunan, sum hevði rindað, meðan allar hinar kommunurnar høvdu fingið pening frá Streymoyar kommunu. Suðuroyar kommuna hevði fingið mest, knapt 13 milliónir krónur. Tað er sjálvandi eyðsæð, at inntøkuútgjavnunum javnvigar við null krónum.

Talva 9. Skattagrundarlagsútgjavnun

	A	Á	B	(A-Á) * B * 0,9*0,17
	kommunumiðal	landsmiðal	íbúgvatal	upphædd
	kr./íbúgva	kr./íbúgva		kr.
Norðoyggjar	149.031	160.555	5.989	10.559.519
Eysturoy	153.424	160.555	10.731	11.708.303
Streymoy	174.244	160.555	22.146	-46.384.208
Vágar	148.993	160.555	2.932	5.186.467
Sandoy	132.462	160.555	1.442	6.198.051
Suðuroy	143.720	160.555	4.943	12.731.868
í alt				0

kelda: TAKS, Fíggjarmálaráðið og Hagstova Føroya

Partafelagsinntøkuútgjavnunum er funnin við at trekkja miðalpartafelagsskattin frá samlaða kommunala miðalpartafelagsskatti og síðani falda við íbúgvatalinum í stórkommununi og útgjavnarstiginum. Úrslitini síggjast í talvu 10. Streymoyar kommuna hevði rindað gott 7 milliónir krónur, meðan allar hinar kommunurnar høvdu fingið pening frá Streymoyar kommunu.

Norðoya og Suðuroya kommuna høvdu fingið mest, knapt 3 milliónir krónur. Viðmerkjast skal, at útjavningarstigi fyri partafelagsinntøkuútjavningina als ikki noyðist at vera tað sama sum útjavningarstigi fyri skattagrundarlagsútjavningina, sum tað er í hesum føri.

Talva 10. Partafelagsinntøkuútjavning

	A	Á	B	(A-Á) * B * 0,9
	kommunumiðal kr./íbúgva	samlað kommunumiðal kr./íbúgva	íbúgvatal	upphædd kr.
Norðoyggjar	1.639	2.137	5.989	2.686.448
Eysturoy	2.128	2.137	10.731	87.800
Streymoy	2.517	2.137	22.146	-7.571.904
Vágar	1.472	2.137	2.932	1.755.668
Sandoy	1.766	2.137	1.442	481.609
Suðuroy	1.562	2.137	4.943	2.560.378
í alt				0

kelda: TAKS og Hagstova Føroya

5.3. Útreiðsluútjavning

Fyrst verður eindarkostnaðarstøðið ásett fyri aldursbólkar; tað sama eindarkostnaðarstøði verður sjálvandi brúkt fyri allar kommunurnar. Eindarkostnaðarstøðið er eitt mát fyri, hvussu nógv hvørt fólk í aldursbólkunum væntandi kostar kommununum. Viðmerkjast skal, at eindarkostnaðarstøðið í frágreiðingini skal takast við fyrivarni.

Í talvu 11 sæst eindarkostnaðarstøðið. Talvan vísir, at at eitt barn í aldrinum 0-6 ár kostar einari kommunu 67.000 krónur, eitt barn í aldrinum 6-17 ár kostar einari kommunu 15.000 krónur og eitt fólk eldri enn 70 ár kostar 7.000 krónur. Orsøkin, at eindarkostnaðarstøðið er so lágt fyri eldri fólk er, at kommunurnar ikki rinda so stóran part av eldraøkinum, og at nógv eldri fólk ikki brúka kommunalu tilboðini.

Talva 11. Eindarkostnaðarstöðið (kr.)

0-6 ár	67.000
7-16 ár	15.000
70+ ár	7.000

Tá ið eindarkostnaðarstöðið er fingið til vega, er brúk fyri aldursbýtinum. Tølini fyri fólkabýtið síggjast niðanfyri í talvu 12.

Talva 12. Fólkabýtið tann 1. januar 2006

	Norðoyggjar	Eysturoy	Streymoy	Vágar	Sandoy	Suðuroy	Alt landið
0- 6 ár	637	1.094	2.371	330	126	393	4.951
7- 16 ár	864	1.796	3.633	421	223	729	7.666
70+ ár	646	1.054	1.859	362	196	590	4.707

kelda: Hagstova Føroya

Nú ber til at rokna út útreiðslutørvin við at falda talið av fólki í einum aldursbólki við eindarkostnaðarstöðinum. Útreiðslutørvurin sæst í talvu 13. Millum annað sæst, at Eysturoyar kommuna hevur ein útreiðslutørv uppá 73.298.000 krónur til aldursbólkin 0-6 ár. Úrslitið fæst við at falda tey 1.094 børnini í tí aldrinum við eindarkostnaðarstöðinum hjá hesum bólki uppá 67.000 krónur.

Talva 13. Samlaður útreiðslutørvur (1.000 kr.)

	Norðoyggjar	Eysturoy	Streymoy	Vágar	Sandoy	Suðuroy	Alt landið
0- 6 ár	42.679	73.298	158.857	22.110	8.442	26.331	331.717
7- 16 ár	12.960	26.940	54.495	6.315	3.345	10.935	114.990
70+ ár	4.522	7.378	13.013	2.534	1.372	4.130	32.949
í alt	60.161	107.616	226.365	30.959	13.159	41.396	479.656

kelda: Hagstova Føroya

Samlaði útreiðslutørvurin hjá stórkommununum verður síðani býttur við samlaða talinum av fólki í stórkommununum fyri at finna miðalútreiðslutørvin. Til dømis er komið fram til tær 10.045 kr. í miðalútreiðslutørv hjá Norðoya kommunu við at býta 60.161.000 kr. millum 5.989 íbúgvar (sí talvu 14). Miðal-útreiðslutørvurin í landinum verður fingin til vega á sama hátt.

Í talvu 14 sýggjast tøluni fyri miðalútreiðslutørvin og útreiðsluúttjavningsgrundarlagið fyri hvønn íbúgva. Útreiðsluúttjavningsgrundarlagið er munurin millum tøluni fyri útreiðslutørvin. Sandoyar og Suðuroyar kommuna hava lægri útreiðslutørv enn landsmiðal og skulu harvið rinda ígjøgnum útreiðsluúttjavnina til hinar kommunurnar, sum allar hava hægri útreiðslutørv enn landsmiðal.

Talva 14. Útreiðslutørvur (kr./íbúgva)

	kommunumiðal	landsmiðal	útreiðsluúttj.
<i>Norðoyggjar</i>	10.045	9.955	90
<i>Eysturoy</i>	10.029	9.955	74
<i>Streymoy</i>	10.221	9.955	267
<i>Vágar</i>	10.559	9.955	604
<i>Sandoy</i>	9.126	9.955	-829
<i>Suðuroy</i>	8.375	9.955	-1.580

Tá ið upphæddirnar, sum skulu flytast ígjøgnum útreiðsluúttjavningskipanina, skulu finnast, verður útreiðsluúttjavningsgrundarlagið fyri hvønn íbúgva faldað við talinum av íbúgvum í stórkommununi, so tað samlaða útreiðsluúttjavningsgrundarlagið verður funnið. Eitt úttjavningsstig á 90 prosent verður brúkt.

Upphæddirnar, sum verða fluttar millumkommunalt ígjøgnum útreiðsluúttjavningskipanina, sýggjast í talvu 15. Til dømis er 485.109 krónur fyri Norðoya kommunu funnið við at falda 90 við 5989 og síðani faldað við 0,9. Tað sæst, at Suðuroyar kommuna skal rinda yvir sjev milliónir krónur, meðan Streymoyar kommuna fær gott fimm milliónir krónur frá útreiðsluúttjavningskipanini.

Talva 15. Upphæddirnar fyri útreiðsluúttjavningskipanina (kr.)

Norðoyggjar	Eysturoy	Streymoy	Vágar	Sandoy	Suðuroy
485.109	714.685	5.321.684	1.593.835	-1.075.876	-7.028.946

Upphæddirnar fyri inntøkuútgjavnina og útreiðsuútgjavnina vísa, hvørjar kommunur skulu rinda netto til skipanina, og hvørjar kommunur fáa netto frá skipanini. Í talvu 16 sæst, at Streymoyar kommuna er einasta kommunan, sum endar við at rinda netto; kommunan skal rinda gott 48 milliúnir krónur. Hinar kommunurnar fáa allar pengar frá útgjavnarskipanini, og Norðoya kommuna fær mest við knapt 14 milliúnnum krónum. Tá ið hugt verður eftir, hvør kommuna fær mest frá skipanini fyri hvønn íbúgva, liggur Sandoyar kommuna væl hægri enn hinar við 3.886 krónum fyri hvønn íbúgva.

Talva 16. Upphæddirnar fyri millumkommunalu útgjavnarskipanina

	Norðoyggjar	Eysturoy	Streymoy	Vágar	Sandoy	Suðuroy
<i>sk.-inntøkuútgjavn</i>	10.559.519	11.708.303	-46.384.208	5.186.467	6.198.051	12.731.868
<i>pf.-inntøkuútgjavn</i>	2.686.448	87.800	-7.571.904	1.755.668	481.609	2.560.378
<i>útreiðsluútgjavn</i>	485.109	714.685	5.321.684	1.593.835	-1.075.876	-7.028.946
<i>netto</i>	13.731.076	12.510.788	-48.634.429	8.535.970	5.603.784	8.263.301
<i>netto fyri hvønn íbúgva</i>	2.293	1.166	-2.196	2.911	3.886	1.672

Tað vil siga, at um tann samanpentaða Streymoyar kommuna ætlar at varðveita sama tænaustøði, tá ið ein millumkommunal útgjavnarskipan er sett í verk, má kommunan hækka skattastøðið og innheinta 48 milliúnir aftrat í kommunukassan. Um kommunan hinvegin vil halda sama skattastøði, má kommunan lækka tænaustøðið svarandi til 48 milliúnir krónur. Sjálvandi er eisini møguligt hjá kommununi at verða meira effektiv í framleiðsluni av tænaunum, men har er mark fyri, hvussu nógv framleidni kann økjast innanfyri stutta tíð.

6. Atfinningar at einari millumkommunalari útjavning

Onkuntíð verður havt á orði, at skeivt er at hava eina millumkommunala útjavningarskipan, tí tær kommunur, sum hava eitt høgt miðalskattagrundarlag, eru ofta dýrari kommunur at búgva í vegna høggar íbúðarprísir. Íbúðarprísirnir á Streymoynni eru jú eisini væl hægri enn aðrastaðni í landinum⁸. Sostatt verður sagt, at ikki er rætt, at íbúgvarnir í kommununi við høgga skattagrundarlagnum skulu rinda til íbúgvar í verri støddum kommunum, tí íbúgvarnir hava størri útreiðslur av høgum íbúðarprísum. Hetta kann ljóða skilagott, men í veruleikanum er hetta ikki rætt hugsað. Ein høvuðsorsøk til høgga íbúðarprísir er jú, at íbúgvarnir hava størri inntøkur enn onnur í landinum.

Kommunalar útjavningarskipanir eru torgreiddar, og vánalig kommunustýri fáa høvi at goyma sína ábyrgd av vánaligum úrslitum. Tað er rætt, at kommunalu útjavningarskipanir í grannalondunum eru rættiliga torførar at skilja, og hetta hava mong kommunustýri (mis)brúkt til at skúgva skyldina fyri høgum skatt og vánaliga tænastu frá sær og yvir á útjavningarskipanina, hóast stýrini sjálvi hava átt skyldina. Harvið kann eitt kommunustýri jú sleppa undan at verða harðliga revsað av veljarunum valdagin. Haraftrat er komið fyri, at kommunustýrini sjálvi hava ringt við at skilja útjavningarskipanina, og harvið minskar undirtøkan fyri skipanini, tí tey sum rinda, halda seg rinda ov nógv, meðan tey sum fáa, halda seg fáa ov lítið. Ráð eru tó fyri hesum, og tað er at varðveita gjøgnumskygni í skipanini við greiðum málsøkjabýti og hava eina einfalda skipan, sum er bæði løtt at skilja og løtt at greiða frá.

Onkur vil vera við, at tað er skeivt at seta eina útjavningarskipan á stovn, tí tey, sum hava hug til lægri skatt og betri tænastu, kunnu bara flyta til tær kommunur, ið eru betur fyri. Hetta er tó ikki rætt hugsað, tí øll hava ikki møguleika at seta búgv í teimum meira vælhavandi kommunum. Millum annað forðar tann høgi íbúðarprísir í slíkum kommunum fólki við lægri lønum at seta búgv. Til ber at orða tað so, at íbúgvarnir í teimum vælhavandi kommunum hava bygt ein prísmúr um kommununa. Haraftrat kann vantandi grundstykkjapláss forða fólki frá øðrum kommunum at flyta og búseta seg í teimum vælhavandi kommunum.

⁸ kelda: Eik Banki

7. Bókmentaskrá

Andersen, Torben M., Jørgen Birk Mortensen og Søren Bo Nielsen , "*Giv kommunerne ens vilkår!*" , Berlingske Tidende , 2002

Andersen, Torben M., Jørgen Birk Mortensen og Søren Bo Nielsen , "*Behov for en kommunalreform?*" , Berlingske Tidende , 2002

Búskaparráðið , "*Búskaparfrágreiðing 2007*" , Búskaparráðið , 2007

Danmarks Økonomiske Råd , "*Kommunerne og staten*" , Danmarks Økonomiske Råd , 2002

Eik Banki , "*Sethúsaprísir*" , Eik Banki , 2007

Skattadirektoratet på Grønland , "*Notat vedrørende udligningsordningen for 2008*" , Skattadirektoratet på Grønland , 2007

Indenrigs – og Sundhedsministeriet , "*Kommunal udligning og generelle tilskud 2008*" , Indenrigs – og Sundhedsministeriet , 2007

Klausen, Kurt Klaudi , "*Kommunernes fremtidige styring og lokaldemokrati*" , Samfundsøkonomen nr. 6 , 2006

Knudsen, Lars Kirk, Thomas Laursen og Niels Jørgen Mau Pedersen , "*Den offentlige sektor*" , Handelshøjskolens Forlag , 2002

Knudsen, Morten og Lars Rich , "*Styr på kommunens økonomistyring*" , Kommunomuddannelsen , 2005

Kommunal – og regionaldepartementet , "*Fordeling, forenkling, forbedring*" , Kommunal – og regionaldepartementet, Norge , 2005

Kommununevndin , "*Frágreiðing um kommunur*" , Føroya Landsstýri , 1998

Kommununevndin , "*Nýggj kommunusamskipan – niðurstøður og tilmæli*" , Føroya Landsstýri , 1998

Lotz, Jørgen , "*Kommunale stordriftsfordele og sammenlægninger*" , Samfundsøkonomen nr. 6 , 2006

Lykkebo, Ole Bech , "*Er kommunal udligning da kun politik?*" , Samfundsøkonomen nr. 2 , 2006

Løgmannsskrivstovan , "*Staðfesting og raðfesting um uppgávu- og ábyrgdarbýti millum land og kommunur*" , Løgmannsskrivstovan , 2001

Mau, Niels Jørgen , "*Struktur – og udligningsreformen – passer pengene?*" , Samfundsøkonomen nr. 6 , 2006

Ministry of Social Affairs , "*The Equalization Fund*" , Ministry of Social Affairs, Iceland , 2006

Munch, Jakob Roland , "*Har kommunal skat og service betydning for flyttemønstre?*" , Nationaløkonomisk Tidsskrift , 2003

Norðurlandaráðið , "*Kommunala utjæmningssystem i Norden*" , Norðurlandaráðið , 2001

Sveriges Finansdepartement , "*Kommunalekonomisk utjæmning*" , Sveriges Finansdepartement, 2005

TAKS , "*Statistikkur fyri 2006 pr. kommunu*" , TAKS , 2008

8. Fylgiskjal

8.1 Fylgiskjal 1: Útrokning av føroyska kommunala miðalskattinum í 2006

A. Kommunalar inntøkur frá inntøkuskatti og tænastrugjöldum:

1.187.863.183 krónur + 128.850.819 krónur = 1.316.714.002 krónur

B. Skattagrundarlagið:

7.735.865.854 krónur

Kommunali miðalskatturin (A/B):

$1.316.714.002 / 7.735.865.854 = 0,170 = 17,0$ prosent

Umráðandi er, at kommunalu inntøkurnar frá partafelagsskatti og landsstuðli ikki eru tiknar við í útrokningina av kommunala miðalskattinum.